

ПОКАЗНИКИ Й ІНДИКАТОРИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ

Анотація. У статті досліджено показники соціально-економічної безпеки регіону, її загрози та принципи. Визначено індикатори соціально-економічної безпеки регіону. Відображено загрози по кожному з аспектів, а також сумісність обраних показників з діючою системою статистики.

Ключові слова: економічна безпека, соціально-економічна безпека регіону, загрози соціально-економічної безпеки регіону.

Indicators and socio-economic security regions

Abstract. The article examines the indicators of socio-economic security of the region, its threats and principles. Defined indicators of socio-economic security in the region. Displayed threats in each area, as well as

the compatibility of the selected indicators with the current system statistics.

Keywords: economic security, socio-economic security region, the threat of socio-economic security of the region.

Постановка проблеми. Пошук необхідного методологічного підходу до вивчення соціально-економічної безпеки (СЕБ) регіонів змушує звернутися до власне процесу наукового знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені відзначають чотири основні моделі, які в різний час були висунуті для пояснення процесу розвитку науки. Це модель конкуруючих науково-дослідних програм І. Лакатоса, кумулятивна модель П. Дюгема, фальсифікаційна модель К. Поппера й модель наукових революцій Т.Куна (рис. 1).

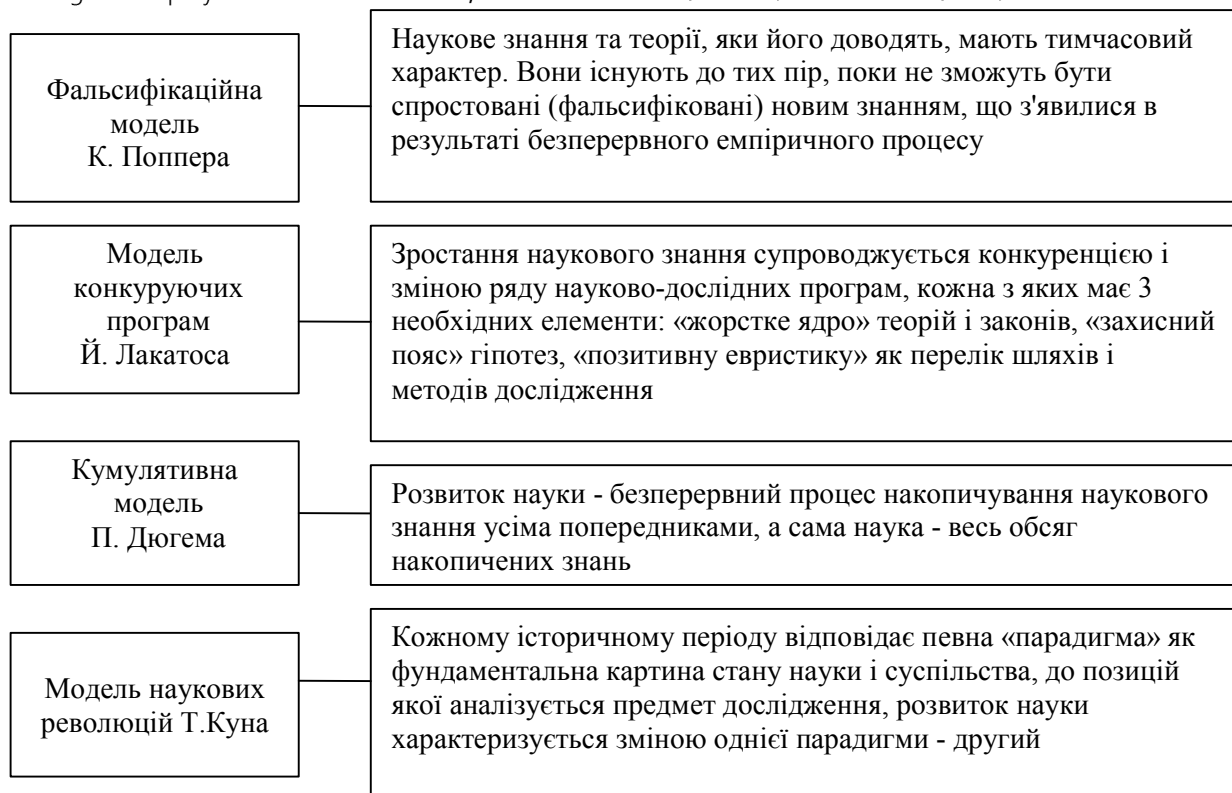

Рис. 1. Характеристика основних моделей процесу наукового знання

К. Поппер розглядав розвиток науки як безперервний процес висування теорій і гіпотез і їх фальсифікацію (спростування) емпіричним шляхом. Уразливість запропонованої моделі укладалася в тому, що в реальності розвиток науки не планомірний, як передбачала модель, і не укладається в обов'язковій відмові від усіх попередніх теорій, навпаки, деякі з них підтверджуються наступними емпіричними вишукуваннями [1].

Й. Лакатос висунув свою модель збільшення наукового знання, згідно з якою ріст наукового знання супроводжується конкуренцією й зміною ряду науково-дослідних програм, кожна з яких має 3 необхідних елементи: «тверде ядро» незаперечних теорій і законів, «захисний пояс» гіпотез, що нівелюють протиріччя, «позитивну евристику» як перелік правил, що вказують підходящі для застосування шляхи у науковому просторі [2].

П. Дюгем уважав, що розвиток науки є послідовним кумулятивним процесом, при якому знання, як сукупність теорій, методів, фактичних емпіричних матеріалів і ін., служить лише базисом, основою, на якій будується подальший науковий процес. Цю модель назвали «еволюційною», оскільки вона не припускала різких змін шляхів розвитку науки [3].

Від зазначених моделей принципово відрізняється модель наукових революцій Т.Куна [4]. Найважливішим елементом логіки, привнесеної Т. Куном, стало введене ним поняття «парадигми» (з грецької - приклад, модель, зразок), що розуміється як сукупність фундаментальних наукових установок і уявлень, прийнятих і поділюваних науковим співтовариством у певний період розвитку науки. Парадигма визначає домінуючий характер бачення світу, а це, у свою чергу, впливає на вибір напрямків усякого дослідження. По Т.Куну, історія науки не лінійний процес, а революційна зміна наукових парадигм, тобто наука розбудовується не кумулятивно й поступово, на чому наполягав П. Дюгем, а стрибкоподібно, шляхом заміщення однієї парадигми – іншою. Відносно спокійний період розвитку науки в рамках загальноприйнятої парадигми Т.Кун назвав періодом «нормальної» науки.

Метою статті є виконання аналізу для створення системи показників /індикаторів СЕБ регіону.

Виклад основного матеріалу. Сучасною наукою доведено, що соціально-економічним системам властивий нестабільний нелінійний характер розвитку. Це стосується всіх економік світу, розвинених, і країн, що розвиваються й регіонів, включаю-

чи й Україну [5, 6]. Ґрунтуючись на цьому, у даному дослідженні застосований синергетичний підхід до розкриття проблеми СЕБ регіону, з урахуванням властивостей цієї системи згідно з основними принципами синергетичної парадигми: відкритості, нерівноважності, нестабільності, випадковості, багатоваріантності, нелінійності [7, 8, 9, 10].

Глобалізація змістила акценти в системі основних викликів безпеки у бік економічних факторів, висунувши на перший план проблему економічної (у даному дослідженні СЕБ) як самостійної системи [11]. Така система ієрархічна, що можна представити модифікованою пірамідою А. Маслоу (рис. 2).

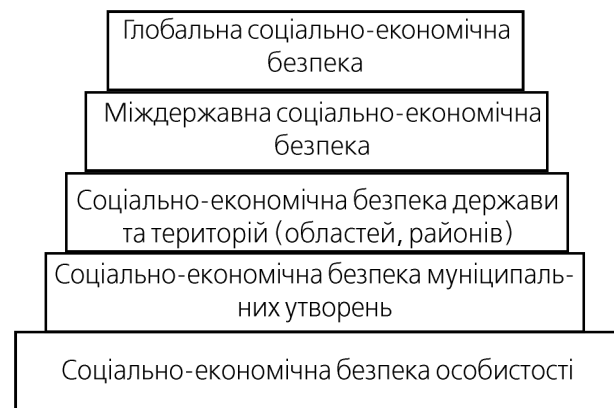

Рис. 2. Ієрархічна структура соціально-економічної безпеки

Змістовний сенс рівнів піраміди повністю укладається в концепцію, згідно з якою доцільно розглядати сукупність рівнозначних економічної й соціальної підсистем безпеки, остання з яких має забезпечувати правовий захист прав і свобод людини, соціальних інтересів особистості й забезпечення соціальних стандартів і гарантій.

Ця принципова ознака СЕБ проявляється на всіх щаблях піраміди. *Соціально-економічна безпека особистості* забезпечує комплекс наявних соціальних і економічних стандартів, правових і моральних норм, що створюють середовище, у якому особистість розбудовується й реалізовується при сприянні суспільства й держави. У реалізації *соціально-економічної безпеки суспільства*, крім уже обумовленої, величезну роль відіграють розвинені форми суспільної свідомості й суспільних інститутів, а також можливість реалізації прав і свобод усіх груп населення, правове забезпечення протидії розколу суспільства. *Соціально-економічна безпека держави і його територій* (муніципальних утворень, регіонів) досягається економічною незалежністю, ста-

більністю розвитку, наявністю ефективного координуючого механізму управління всіма політичними й суспільними силами, а також впливом інститутів їх захисту. Для міждержавної соціально-економічної безпеки характерний високий рівень соціально-політичної й економічної стабільності великого регіону, (який, як правило, складається з декількох держав або територій), що дозволяє протидіяти загрозам ззовні й усередині, тиску або агресії проти держав регіону. Соціально-економічна безпека людства (міжнародна безпека) припускає стійкий стан міжнародних економічних, а також політичних відносин, при якому держави й населення не випробовують зовнішньої й внутрішньої загрози своєму існуванню й суверенітету.

Накопичений у світі досвід управління великими територіями свідчить про необхідність створення обґрунтованої сукупності показників і індикаторів для аналізу СЕБ регіону. Від розв'язку цього завдання залежить оцінка реальної ситуації в регіоні, визначення її рівня й можливість її моніторингу. Існує неодноразово висловлювана думка, що такий показник, як внутрішній валовий продукт (ВВП), цілком може відбити ситуацію в будь-якій сфері, що цікавить дослідника, однак СЕБ – занадто складна система, щоб для відбиття її стану був достатній один, навіть досить істотний показник. Безумовно, такий важливий фактор економічного розвитку території, як ВВП (або величина ВВП на душу населення) у високому ступені відображає багато економічних й соціальних характеристик, однак для оцінки СЕБ концептуально необхідний системний підхід.

Оскільки універсальний формалізований підхід до аналізу СЕБ регіонів відсутній, не вибудована відповідна система показників/індикаторів, необхідно констатувати наявність певних методологічних проблем аналізу стану СЕБ регіону й прогнозування динаміки її рівня. Дослідники відзначають, що у своїй більшості існуючі системи показників передбачені насамперед для національного рівня безпеки [12]. Вітчизняними й закордонними вченими, що працюють у сфері національної й регіональної безпеки, висловлюються різні вимоги до системи соціально-економічних показників, використовуваних для визначення рівня безпеки, до власне показників і їх граничних значень. Адаптовано до регіонального рівня.

Основні вимоги до системи показників:

1. Система соціально-економічних показників повинна відповідати переліку основних загроз соціально-економічної безпеки регіону.

2. В систему повинен входити раціональний перелік показників, легко доступних для визначення і простих в інтерпретації.

3. Система показників повинна передбачати просту і наочну перевірку результатів на несуперечливість економічній логіці.

Основні вимоги до показників для розрахунків рівня економічної безпеки:

1. Показники соціально-економічної безпеки регіону повинні бути сумісні з діючою системою обліку, статистики та прогнозування.

2. Показники повинні описувати найбільш істотні сторони соціально-економічної та правової ситуації в регіоні.

3. Показники повинні допускати можливість здійснювати регулярний моніторинг і прогнозування факторів, що впливають на рівень загроз безпеки.

У системі забезпечення економічної безпеки, як правило, застосовується індикативний аналіз як метод економічних досліджень. Істотним змістом такого аналізу є виявлення тенденцій зміни рівня економічної безпеки, яка проявляється в індикаторах, здатних свідчити про рівень соціально-економічної стабільності регіону. Індикаторами СЕБ є показники, які відповідають наступним властивостям:

- Утворюють систему, в якій знаходяться у взаємодії і виконують свою індикативну функцію тільки за цієї умови.

- Мають високу чутливість і є носіями функції сигналізувати про виникнення загроз у зв'язку із зміною економічної та соціальної ситуації в регіоні.

- Повинні бути формалізовані, відображати загрози безпеки бажано в кількісній формі.

Згідно думки, що встановилася, для функціонування системи СЕБ безумовно важливі всі три властивості, однак найбільш важливим є властивість системності, яка проявляється в можливості виявлення наростання погроз при розгляді значень індикаторів у комплексі й взаємозв'язку. При певних значеннях індикаторів, що свідчать про наростання погроз, їх взаємозв'язок здатний зробити загрозу більш очевидною.

Можливість одержання такої інформації дозволить оцінити погрози на початковій стадії й прийняти комплекс необхідних заходів для їхньої ліквідації, або зниження небажаних наслідків.

Особливо важливі так звані «граничні» значення індикаторів безпеки, тобто граничні величини, наближення до яких призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій для досліджуваної системи, у нашому випадку регіону. У самому загальному випадку в перелік граничних значень може бути внесено безліч кількісних індикаторів, різних як за змістом, так і за методами розрахунків. Однак для одержання достовірного відбиття стану

економіки з позиції СЕБ, необхідно відібрати обмежену кількість найбільш показових граничних значень для найбільш об'єктивних індикаторів.

Наявність різних економічних шкіл, вітчизняних і закордонних, визначає існування різних підходів до складання переліків показників/індикаторів та їх граничних значень.

Поширення одержав комплекс показників/індикаторів економічної безпеки С. Глаз'єва [13]. Основні параметри, що служать ключовими для визначення рівня економічної безпеки, відображають стан динаміки виробництва, бюджету й державного боргу:

1. Обсяг валового внутрішнього продукту: 1 а. у цілому від середнього по «сімці» 1 б. на душу населення від середнього по «сімці» 1 в. на душу населення від середньосвітового.

2. Частка в промисловому виробництві обробної промисловості.

3. Частка в промисловому виробництві машинобудування.

4. Обсяги інвестицій в % до ВВП.

5. Видатки на наукові дослідження в % до ВВП.

6. Частка нових видів продукції в обсязі продукції машинобудування.

7. Частка в населенні людей, що мають доходи нижче прожиткового мінімуму.

8. Тривалість життя населення.

9. Розрив між доходами 10% самих високоприбуткових груп і 10% самих низькоприбуткових груп.

10. Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. населення).

11. Рівень безробіття по методології Міжнародної організації праці (МОП).

12. Рівень інфляції за рік.

13. Обсяг внутрішнього боргу в % до ВВП за порівнянний період часу.

14. Поточна потреба в обслуговуванні й погашенні внутрішнього боргу в % до податкових надходжень до бюджету.

15. Обсяг зовнішнього боргу в % до ВВП.

16. Частка зовнішніх запозичень у покритті дефіциту бюджету.

17. Дефіцит бюджету в % до ВВП *.

18. Обсяг іноземної валюти стосовно грошової маси в національній валюті.

19. Обсяг іноземної валюти в наявній формі до обсягу наявних рублів.

20. Грошова маса (M2) в % до ВВП.

21. Частка імпорту у внутрішньому споживанні, усього, у тому числі продукти харчування.

22. Диференціація суб'єктів держави по прожитковому мінімуму. [13]

У переліку показників/індикаторів С. Глаз'єва відбиті найбільш істотні сторони національної економічної безпеки, проте, якщо адаптувати зазначений перелік до регіонального рівня, він повинен бути доповнений рядом показників/індикаторів, характерних саме для територіального розвитку.

А. Ілларіонов [14] дотримується думки, що найбільш істотним фактором, у значній мірі, що визначає рівень економічного розвитку, а разом з тим і рівень економічної безпеки країни, є величина виробленого ВВП на душу населення. Такий підхід висуває на перший план економічну політику й темпи економічного росту, при цьому можливі кількісні характеристики прояву цієї політики служать індикаторами економічної безпеки.

Показники/індикатори економічної безпеки за А. Ілларіоновим:

1. Продукція державних підприємств до ВВП.

2. Державне споживання до ВВП.

3. Державні видатки до ВВП.

4. Дефіцит бюджету до ВВП.

5. Приріст державного боргу до ВВП.

6. Темпи приросту грошової маси за винятком реального ВВП.

7. Темпи інфляції.

8. Темпи зниження валютного курсу.

9. Податки на зовнішню торгівлю до зовнішньоторговельного обороту.

10. Темпи приросту ВВП на душу населення. [14]

Основними напрямками економічної політики виступають: державне підприємництво (показник – частка продукції державних підприємств у ВВП); бюджетна політика (питома вага державних видатків у ВВП; бюджетний дефіцит у % до ВВП; темпи приросту державного боргу у % до ВВП); грошова політика (темпи приросту грошової маси; середньорічні темпи інфляції); валютна політика (середні темпи зниження курсу національної валюти стосовно долара); зовнішньоторговельна політика (рівень оподаткування зовнішньоторговельного обороту) [15]. Аналіз зазначених напрямків економічної політики по колу країн (від 88 до 158 залежно від наявності даних) виявив основну закономірність економічної політики держави: максимальні темпи економічного росту спостерігаються при мінімальній участі держави в економічному житті. При безсумнівній раціональності й обґрунтованості цього підходу, у ньому не знаходить відбиття соціальна складова, досить значуща навіть для тра-

диційного трактування сутності економічної безпеки, а в цей час об'єктивно, як та, що виходить на перший план у теоріях територіального й державного розвитку.

Н. Климова [16] відзначає, що у випадку наявності лінійної або нелінійної залежності показників, отримана інформація може спотворювати результати аналізу й прогнозування. У цих випадках необхідний множинний аналіз усієї сукупності заданих показників. Для систематизації показників/індикаторів економічної безпеки регіону Н. Климовою, а також Н. Дюженковою [17] запропонований схожий ряд складових/компонент, у кожній з яких згруповано кілька показників, об'єднаних за загальною ознакою (рис.3).

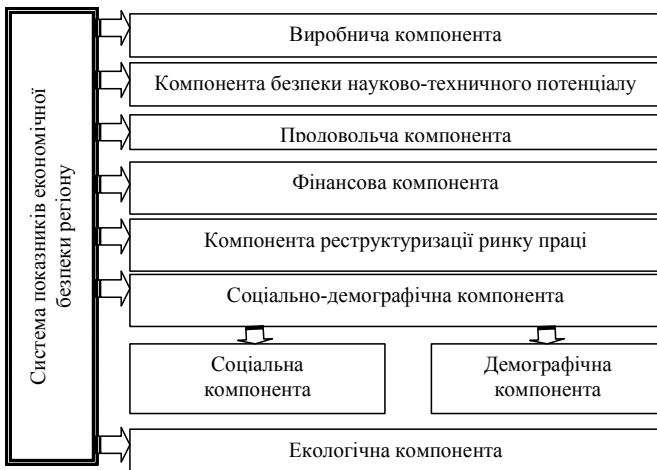

Рис. 3. Система показників економічної безпеки регіону [16, 17]

Виробнича компонента характеризується наявністю ресурсної бази, умовами, що забезпечують відтворення й інтеграційні процеси;

фінансова відображає стабільність фінансової й регіональної бюджетної системи, її можливостями в забезпеченні соціально-економічної стабільності й розвитку регіону;

соціально-демографічна – відображає рівень соціальної диференціації суспільства, бідності, депопуляції, міграції, доступності освіти, культури, медичного обслуговування, житла, послуг та ін.;

суспільна виражається у відсутності криміналізації суспільства, тіньової економіки, корупції та ін.;

компонента безпеки науково-технічного потенціалу характеризується динамікою впровадження результатів науково-технічного прогресу в соціально-економічну сферу, кваліфікацією й чисельністю персоналу науково-дослідних підрозділів та організацій;

компонента реструктуризації регіонального ринку праці відображає галузеву спеціалізацію регіону, потребу у фахівцях відповідних професій і кваліфікації, рівень безробіття й ін.;

продовольча компонента відображає можливість регіону забезпечити населення продовольством власного виробництва, частку закупівельних продуктів харчування, якість продуктів харчування; *екологічна* проявляється в дотриманні існуючих у державі норм забруднення навколишнього середовища, у витратах на попередження й ліквідацію наслідків техногенних і природних катастроф [16].

Необхідно відзначити, що на думку Н. Климової, базою для сталого розвитку економіки регіону є продовольча безпека, тому їй приділяється одне з ключових місць у розумінні СЕБ регіону.

Є. Уткін [12] виділяє для оцінки економічної безпеки регіону наступні компоненти й вхідні в них індикатори (табл. 1):

Таблиця 1
Система показників/індикаторів економічної безпеки регіону

Групові компоненти	Показники/індикатори
1	2
Стан інфраструктури	Динаміка відтворення, працездатність і ступінь зношеності, технічна аварійність, число об'єктів інфраструктури на 10 000 осіб і ін.
Демографія, рівень і якість життя	Частка громадян, що мають доходи нижче прожиткового мінімуму, середня тривалість життя, розрив між доходами 10% самих високоприбуткових і 10% самих низькодохідних груп населення; рівень народжуваності; рівень смертності й захворюваності від різних причин, зіставлення середньої заробітної плати й пенсії в даному муніципальному утворенні із прожитковим мінімумом у сусідніх муніципальних утвореннях; рівень безробіття; рівень забезпеченості різними товарами тривалого користування; рівень злочинності.
Динаміка зайнятості населення	Частка працюючих, у тому числі по вікових і гендерних групах населення
Стан фінансово-бюджетної і кредитної системи	Забезпеченість фінансовими й матеріальними ресурсами найважливіших регіональних потреб і делегованих державних повноважень
Дієвість системи державної влади, механізмів правового й адміністративного регулювання	не визначені
Стан навколишнього середовища, екологія.	не визначені

С. Казанцевим [18] економічна безпека регіону розглядається в розрізі економічної захищеності території. Тому вибір показників безпеки корелюється з загрозами. У якості основних загроз економічної безпеки регіону названі:

- кризи світової і регіональних фінансово-банківських систем;
- відставання у розвитку передових технологічних укладів;
- втрата контролю над національними ресурсами;
- погіршення стану сировинної бази промисловості й енергетики регіону;
- нерівномірний розвиток;
- зниження рівня інтелектуальних кадрових ресурсів;
- збереження умов для корупції (інституціональний фактор);
- дефіцит паливно-енергетичних ресурсів.

Для оцінки безпеки території С. Казанцев обґрунтовує й пропонує в якості вихідних параметрів ряд критеріїв: площа території регіону, чисельність його населення, ВРП, інвестиції в основний капітал і коефіцієнт різноманітності видів економічної діяльності регіону. На підставі цих параметрів автором обчислюються різні приватні показники, такі як щільність заселення, насиченість території інвестиціями, розмір ВРП на од. території й на од. населення, і т.д. Слід зазначити, що, на нашу думку, підхід С. Казанцева корелюється з переліком загроз і дозволяє відбити багато значимих сторін функціонування регіону.

Слід визнати, що деякі з рекомендованих показників у різному ступені властиві й регіональним соціально-економічним системам і можуть бути адаптовані до цілей нашого дослідження (наприклад, ступінь зношування основних фондів, дефіцит регіонального бюджету, співвідношення іноземних інвестицій до ВРП).

Беручи до уваги одну з базових вимог до показників, внесених у систему визначення СЕБ, а саме: показники повинні мати кількісний характер і перебувати у системі обліку статистичних організацій, із загальної їхньої кількості можна виділити такі, що відповідають даній вимозі й актуальні для України. Це наступні показники:

інфраструктурна складова: кількість телефонних ліній на 100 од. населення, км;

складова макроекономічної стабільності: профіцит/дефіцит держбюджету; рівень інфляції; рівень національних заощаджень; державний борг;

охорона здоров'я: захворюваність туберкульозом; поширеність ВІЛ; дитяча смертність;

конкуренція: частка імпорту у ВВП; зважені митні тарифи;

оснащеність новими технологіями: прямі іноземні інвестиції й передача технологій; число абонентів мобільного зв'язку; число абонентів Інтернету;

інновації: витрати компаній на наукові й дослідницькі роботи; патенти на винаходи.

З тих показників, що залишилися неназваними, багато належать до системи експертних оцінок і можуть бути суб'єктивними, окремі неактуальні для рівня розвитку економіки й суспільства країн пострадянського простору, або не входять у систему статистичного обліку нашої країни.

Е. Головченко [19] вносить у перелік основних складових національної безпеки, крім, що вже стали класичними, військової, економічної, соціальної, екологічної енергетичну безпеку (може бути представлена такими показниками, як електрозабезпеченість та теплозабезпеченість населення), з якою зв'язані можливості розв'язку зовнішньоекономічних, політичних і геополітичних завдань. Для України, що має найбільші промислові регіони й недостатність власних енергетичних ресурсів, ця складова надзвичайно важлива в системі регіональної безпеки.

В. Сацик привертає увагу до такої соціально-економічної проблеми, як якість вищої освіти, що здобуває надзвичайну важливість у глобалізаційному просторі при переходу до економіки знань [20]. Автор вказує, що в результаті інтернаціоналізації світових економік виникає потреба в поколінні високоосвічених людей, здатних вирішувати самі складні завдання, у тому числі управлінського й соціально-економічного характеру. Підготовка такого покоління стає можливою при синергетичній взаємодії освіти й науки, що відбито у понятті «конкурентоспроможний університет», який має високий рівень так званої «дослідницької конкурентоспроможності». Для практичної оцінки конкурентоспроможності установ вищої освіти пропонується використовувати такі показники, як державні видатки на вищу освіту, розраховуючи на одного студента ВНЗ, і ВВП на душу населення. Цей підхід виправдав себе при кластерному розподілі країн для виділення найбільш конкурентоспроможних систем вищої освіти. Для застосування підходу на регіональному рівні, можливо трансформувати показники як регіональні видатки у вигляді спеціальних стипендій

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

В.К. Антошкін

і субсидій на 1 студента, а також ВРП на душу населення.

Заслугує аналізу стан законодавчого оформлення проблеми економічної безпеки в Україні. У затвердженій постановою Верховної Ради України «Концепції (основи державної політики) національної безпеки України (№3/97 – ВР від 16.01 1997р.)» у переліку пріоритетних національних інтересів країни відсутній ряд найважливіших сфер національної безпеки, на реформування яких повинне бути звернена сама серйозна увага. Це, наприклад, підвищення рівня добробуту населення й інші складові безпеки, що ідентифікуються переліками існуючих загроз. Одеським центром з вивчення організованої злочинності й корупції у 2012 р. опубліковано дослідження, яке констатує відсутність законодавчого документа з регламентації діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки держави й відповідної до цієї діяльності структури. Немає цілісного бачення проблеми, ідентифікації існуючих погроз, відповідаючих їм заходів для їхнього подолання [21]. У Посланні Президента України Верховній Раді України «Україна: Вступ у XXI століття. Стратегія економічного й соціального розвитку в 2000-2004 рр.» як основні перераховані наступні напрямки забезпечення економічної безпеки:

- подолання наслідків десятилітньої кризи;
- посилення фінансової безпеки;

- створення надійних гарантій технологічної й техногенної безпеки;

- посилення енергетичної безпеки;
- забезпечення продовольчої безпеки.

Як свідчить перелік, у ньому відсутні такі проблеми, як економічна злочинність, корупція, зниження рівня і якості життя населення, руйнування науково-технічного потенціалу, та ін. Ступінь законодавчого й нормативного забезпечення економічної безпеки недостатня й не відповідає сучасним викликам.

Аналіз свідчить, що сталого погляду наукової громадськості, тим більше закріпленого нормативно, на систему показників/індикаторів СЕБ на теперішній час не існує. Окремі дослідники або групи дослідників найчастіше працюють лише в одному з багатьох напрямків забезпечення безпеки, а деякі напрямки, наприклад, соціально-правовий, вивчені замало. Тому при розробці системи показників СЕБ регіону, вони були перегруповані за визначальною ознакою/компонентою, скореговані за ознакою доступності в офіційній статистиці, зроблені окремі вилучення й додавання, враховані вимоги до системи й власне показників, виключені показники, важкодоступні інформаційно й дублюючі один одного за змістом.

На підставі виконаного аналізу пропонується наступна система показників /індикаторів СЕБ регіону (табл. 2).

Таблиця 2

Система показників/індикаторів соціально-економічної безпеки регіону

Компоненти соціально-економічної безпеки	Індикатори соціально-економічної безпеки
1	2
Макроекономічна та бюджетно-фінансова	Валовий регіональний продукт (ВРП)
	ВРП на душу населення
	Валова додана вартість (ВДВ) на душу населення
	Доходи бюджету до ВРП, %
	Дефіцит/профіцит бюджету до ВРП
	Інфляція за методикою МОП
	Збір податків у регіональний бюджет до ВРП
Виробничо-ресурсна	Вимоги банків по кредитах до ВРП
	Частка промисловості в загальному обсязі ВРП
	Ступінь зношування основних фондів
	Частка обробної промисловості в промисловому виробництві
	Частка підприємств 4, 5 і 6-го технологічних укладів
	Забезпеченість ресурсами найважливіших регіональних потреб
Частка нових видів продукції в обсязі продукції машинобудування	

Продовження таблиці 2

1	2
Інвестиційно-Інноваційна	Інвестиції в основний капітал + прямі іноземні інвестиції, млн. грн., до ВРП
	Частка активних-інноваційно-активних підприємств у регіоні, %
	Частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції
	Кількість виданих патентів на винаходи в регіоні
	Видатки на наукові дослідження, % до ВВП
	Кількість фахівців, що працюють в галузі досліджень і розробок
	Державні видатки на 1 студента, у тому числі регіональні гранти й стипендії, тис. грн.
Зовнішньоекономічна	Загальний обсяг експорту, млн.грн.
	Обсяг експорту до ВРП
	Співвідношення експорту й імпорту
	Частка імпорту у внутрішньому споживанні, у т.ч. продовольство
Енергетична	Забезпеченість електроенергією, кВт/на душу населення
	Забезпеченість теплоенергією, Гкал/душу населення
	Забезпеченість вуглеводородами власного видобутку,% від потреб
Соціальна	Чисельність населення, осіб
	Коефіцієнт міграції
	Рівень безробіття
	Середня заробітна плата, грн
	Співвідношення доходів 10% найбільш забезпеченого населення й 10% бідного
	Частка населення з доходами нижче прожиткового мінімуму,%
	Співвідношення середніх величин зарплатні і пенсії
	Забезпеченість житлом, м ² на душу населення
	Індекс споживчих цін
	Захворюваність туберкульозом
	Поширеність ВІЛ
	Кількість лікарів на 10 тис. населення
	Кількість злочинів на 100 тис. населення
	Число законів України й нормативних актів, спрямованих на забезпечення прав і свобод громадян
Кількість представників органів державного управління й правопорядку, засуджених за корупційні злочини, на 100 тис. населення	
Екологічна	Рівень забруднень навколишнього середовища
	Витрати на ліквідацію наслідків техногенних і природних катастроф

Висновки. Оскільки соціально-економічна безпека інтегрує безліч аспектів, при відборі показників/індикаторів, повинно бути застосовано вимоги повноти відображення загроз по кожному з аспектів, а також сумісність обраних показників з діючою системою статистики.

Список використаних джерел

1. Поппер К. Логика и рост научного знания. Москва: Прогрес; 1983.

2. Лакатос Й. Фальсификация и методология программ научного исследования Москва: Медиум; 1995.

3. а ред. В. Д. Базилевича. Історія економічних учень: Підручник. Ч. 1. 3-К: Знання; 2006.

4. Кун Т. Структура научных революций: пер. с англ. Москва: ООО Изд-во АСТ; 2009.

5. Гейман О. А. Нелинейный характер развития экономики Украины. Ліберманівські читання: економічна спадщина та сучасні проблеми. – Х.: ФОРМ ЛІБУРКІНА Л. М., ВД «ІНЖЕК»; 2009.

6. Милованов В. П. Неравновесие социально-экономических систем: синергетика и самоорганизация: Монография. М.: Эдиториал УРСС; 2001.
7. Занг В.Б. Синергетическая экономика. Время и переменны в нелинейной экономической теории: пер. с англ. М.: Мир; 1999.
8. Князев Е.Н. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем: Монография. М.: Наука; 1994.
9. Украина. Министерств экономики Украины. Методика расчета экономической безопасности Украины. Приказ Министерства экономики Украины от 02.03.2007 г. № 60. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: me.gov.ua.
10. Мартиросова В. В., Озарина О.В. Экономическая безопасность стран [Интернет]. Режим доступа: www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Economics/25854.doc.htm
11. Авдийский В. И., Бауэр В.П. Экономическая безопасность в системе трансформации мировой финансовой архитектуры. Эффективное антикризисное управление. 2010; № 1: 42–48.
12. Уткин Э. А., Денисов Ф.А. Экономическая безопасность региона [Интернет]. Режим доступа: <http://www.managment.aanet.ru/>
13. Глазьев С. Ю. Основа обеспечения экономической безопасности страны: альтернативный реформационный курс. Российский экономический журнал. 1997; № 1: 8–9.
14. Илларионов А. Н. Критерии экономической безопасности. Вопросы экономики. 1998; № 10: 35 – 58.
15. Климова Н. В. Продовольственная безопасность – основа обеспечения экономической безопасности региона. Фундаментальные исследования. 2012; №9: 214 – 219.
16. Дюженкова Н. В. Система критериев и показателей для оценки состояния экономической безопасности. Информационный бизнес в России. Сб. науч. тр. по материалам научно-практического семинара. Тамбов; 2001.
17. Казанцев С. В. Экономическая безопасность и оценка экономической защищенности территории. Регион: экономика и социология. 2010; №3: 40 – 56.
18. Е. Н. Головченко. Система интегральных показателей уровня экономической безопасности Украины [Интернет]. Режим доступа: <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/1298/1/econom.73.2005.113-123.pdf>.
19. Сацк В. И. Ключевые факторы становления конкурентоспособных университетов. Экономика Украины. 2013; 5 (610): 75 – 90.
20. Материалы Одесского центра по изучению организованной преступности и коррупции. Экономическая безопасность Украины как необходимая основа трансформационных процессов в обществе. [Интернет]. 2012г. Режим доступа: <http://www.inter.criminology.org.ua/>